

Viure en un 'barrufet'

Avatars d'uns habitatges sobre els quals propietaris i arquitectes somiaren alternatives.

Hi hagué un temps en què una generació, la dels *progrés* en totes les variants, des de la política fins a la mermament contracultural mobilitzà les millors energies per a fer realitat una consigna bastant hedonista: canviar la vida. L'ací i l'ara tingué tant o més valor que la utopia. En aquells moments l'arquitectura també va recórrer a la mateixa creença optimista. Ja que l'espai condiciona la ment i la manera

de viure si és modificat, el destí, inevitablement, discorrerà per altres viaranyes. Tot això s'esdevenia en la dècada dels setanta, però encara continuava en els primers anys de la dècada dels vuitanta l'empenta d'aquest vast moviment alternatiu. Fruit del matrimoni entre arquitectura i contestació nasqué un tipus d'habitatge que els dissenyadors i habitants creien carregat de futur. Capacitats per la seua tipolo-

gia i pel tarannà dels ocupants de "subvertir la privacitat com a model absolut de relació i de propiciar altres relacions intermèdies, semipúbliques i solidàries a través de l'ús comú d'alguns espais", com resumeix l'arquitecte valencià Albert Sanchis.

Eren experiències minoritàries, coses d'amics. El món ha canviat molt des d'aquells dies. També han canviat aquests habitatges i els seus propietaris.

Moltes de les primeres expectatives s'han anat deixant a la vora del camí o han estat substituïdes per altres propostes, menys ambicioses. La privacitat ha guanyat la batalla, tot i que el sentit comunitari no ha estat eradicat. Tot i això, encara es respira en totes aquestes cases el rastre d'un secret "Són cases fetes per a viure-hi, no per a vendre", tal com subratlla l'arquitecte català Jordi Curto.

Vint anys després de l'aparició de les cooperatives de vivendes la fórmula s'ha revelat com un fracàs.

VIURE AL COSTAT DELS AMICS

"¿Per què no comprem un solar fora de la ciutat, muntem una cooperativa i ens anem a viure-hi tots junts?", aquesta proposta formulada tantes vegades en reunions d'amics en les quals hi havia un arquitecte, començà a fer-se realitat en la segona meitat de la dècada dels setanta entre les files de la *progressia* aparellada o casada de nou, que de tot hi havia. La cooperativa, en prescindir de la figura del promotor i substituir-la per la de l'arquitecte, que la majoria de vegades era també un cooperativista, permetia que l'arquitecte controlara íntimament el procés compositiu de la construcció i els cooperativistes podien accedir així a uns habitatges d'un preu sensiblement superior en el mercat i, a més, fer realitat el somni de tenir una casa, amb pati i jardí. "Aquest sentiment arrelat des dels templers de voler entrar a la casa des del carrer", recorda Jordi Curto. Efectivament, a pesar que algunes d'aquestes cooperatives observen una configuració vertical, enterrassada, en la majoria dels casos es tracta de grups d'habitatges adossats i unifamiliars que compten amb "l'atracció d'uns veïns agradables, del mateix aire que tu", afirma Empar, una professora que s'embarcà en aquella aventura. L'incovenient o l'entreteniment, segons es mire, és l'extensió generalitzada del xafardeig. "Tot i ser presumiblement còmplice i benevolent, és clar que tens menys intimitat que en un bloc de pisos", admet Josep, veí d'Empar. "El xafardeig augmenta a l'estiu, quan es viu més cap a fora. En el nostre cas la piscina és el millor brou de cultiu", subratlla Carmina, periodista, instal·lada als afores de Sant Cugat, Barcelona, des de fa uns dotze anys en un dels tríplex obra de l'arquitecte Lluís Clotet.

A pesar del règim coopera-

tivista d'aquests habitatges, sense ser un luxe de *rics*, sempre han estat més cars que els pisos. Només se'ls han pogut permetre parelles formades per membres que tingueren professions ben remunerades: professors, funcionaris, metges, advocats, arquitectes i altres professions liberals defineixen el retrat dels habitants. Els problemes financers hi apareixien com de fet ha ocorregut, si la parella decidia separar-se, però ¿qui pensa en això quan s'està muntant el seu niu d'amor?

PLANTERS DEL VOT D'ESQUERRA

Narcís Serra i Pasqual Maragall, sense anar més lluny, eren dos dels veïns d'aquestes cooperatives. El primer vivia en una a Sant Cugat quan fou elegit alcalde de Barcelona. També els regidors i fins i tot alcaldes d'esquerra de municipis com Sant Joan Desvern a Barcelona o els valencians de Paiporta, Godella o el Puig, per citar-ne només alguns, provenen d'aquestes comunitats. Les més nombroses, com en el cas de Godella, Alcàsser o Paiporta, han arribat a canviar la correlació de forces polítiques en el poble, amb el disgust de la dreita que els continua considerant com a forasters.

El nom pel qual es coneix alguna d'aquestes cooperatives (La menuda Rússia a Alcàsser o L'ecològica al Puig) parla ben a la clara de la intenció de vot dels seus habitants, intenció que es pot deduir també del nombre de barbes i pantalons vaquers que les poblen, atès que encara llueixen els arquitectes de cooperatives per excel·lència i "per convenciment professional i ideològic" a València: Alfons Serrano i Salvador Pérez Luján. Amb tot i això, la denominació més estesa és la de *Pitufo* (*barrufet* en espanyol) que és la que va servir per a batejar-les per part dels primitius habitants dels pobles en veure reduïdes les dimensions (els 90 m² rigorosos dels habitatges protegits) i

l'apreciable densitat, com és el cas de la d'Alcàsser i de la de Paiporta (al voltant del centenar) o Godella (dues-centes).

A LA RECERCA DEL POBLE PERDUT

Així, des de mitjan de la dècada dels setanta alguns pobles perifèrics de les grans ciutats, generalment amb algun *pedigree*, es veuen envaïts pel futur: cases modernes ocupades per parelles també modernes. No s'havia vist mai tan alta concentració de progrés i utopia per metre quadrat.

"En l'àmbit de la nostra professió", recorda l'arquitecte català Jordi Curto, particip d'algunes d'aquestes experiències, "s'abandona el racionalisme, la seua pretesa neutralitat funcional i el seu model bàsic de cambra: els pisos entren en crisi en aquell moment. Al mateix moment que comença a guanyar consideració la perifèria i les experiències urbanes de les ciutats nòrdiques, en concret les *cases de cos* angleses comencen a ser considerades com a punt de partida sobre els quals assentar les premisses per a la creació d'un model d'arquitectura popular i nacional, una arquitectura de la llibertat". A pesar que també s'havien construït habitatges d'aquest tipus a les perifèries de les ciutats, són els pobles l'emplaçament preferit de molt per les parelles de futurs habitants, no solament pel preu o per la major disponibilitat de parcel·les, sinó per fugir de la ciutat per la degradació i deshumanització que hi havia patit la qualitat de vida. Aquesta proclama duia implícita una ideologia lleument clorofllica (hi hagué qui volia criar conills i gallines al jardí) i, sobretot, el desig de recuperar per als habitants adults i d'ofèrir als fill un tant idealitzat de poble per a créixer-hi o, el que és la mateixa cosa, el paradís perdut de la infància que visqueren o cregueren viure els mateixos adults. L'arquitecte Albert Sanchis ho reco-

neix: "A través de l'horitzontalitat i les zones d'ús comú tractem de reproduir l'ambient que vivíem de menuts".

Idíl·lic o no, hi ha una total unanimitat en el fet que els grans beneficiats d'aquest muntatge han estat i continuen sent-ho els xiquets. S'han criat sols, al carrer, entren i ixen de casa lliurement. Berenen, dinen, sopen i fins i tot dormen fora de les respectives cases amb freqüència i normalitat impensables en una ciutat, i això permet als pares disposar de més temps per a ells mateixos, de menys opressió. S'han estalviat moltes hores de mainadera. A pesar dels primers desitjos, bé és cert que els xiquets en molts casos no s'han integrat en la vida del poble. Ni tan sols han arribat a anar al col·legi públic del poble, sinó a centres privats més cars i elitistes situats en la ciutat. "En el fons, tant ells com nosaltres continuem sent un món a part, un afegitó", reconeixen alguns pares. "Haurem d'esperar que siguin grans, com ara al Puig que el nòvio d'una de les adolescents de la cooperativa és del poble: totes les integracions demanen temps", ens diu Albert Sanchis.

El problema és que un dels motius de *deserció* d'algunes famílies ha estat aquest. A mesura que els xiquets van creixent, ja se sap, ixen sols de nit, estudien a la ciutat i comencen a preferir-la per divertir-se a partir dels setze anys, reclamen una vespino... "He fet de xofer totes les Falles", es queixa un dels pares referint-se al seu fill de quinze anys i als seus amics: comencen els conflictes.

DISCUSSIONS MARATONIANES

Tots els arquitectes estan d'acord en el fet que la tipologia definitiva d'aquests habitatges deu molt a les llargues reunions entre ells i els futurs usuaris, de manera que el resultat final pot ser considerat com a col·lectiu. "Hi havia un

objectiu comú: crear un espai amb més prestacions i possibilitats individuals, més ric. Una arquitectura de ruptura que feia que l'arquitecte se sentira més implicat i que, a més d'aprendre, no hi estalviara energies. En general, els arquitectes vivim en una d'aquestes cases la qual cosa influeix perquè t'hi arrisques i hi experimentes més", subratlla Alfons. Si bé, tot s'ha de dir, també s'hagué de negociar i discutir més els fetitxes que per a cadascú constituïen el símbol del benestar o l'estatus domèstic, profundament arrelats d'altra banda: el xalet suís, la xemeneia, la façana blanca amb finestres de fusta, les golfes... "S'hi projectava d'una manera oberta la manera de fer possibles les intervencions posteriors de tipus individual sempre que no trencaren l'esquema unitari", aclareix Salvador Pérez Luján. Així hi ha qui ha optat per afegir nivells a l'habitatge (soterrani, golfes) a partir dels que s'havien projectat originalment, posar o llevar envans a la sala d'estar, tancar galeries, instal·lar una xemeneia... Els interiors són molt diferents.

"Encara que sone molt *hippie*", confessa Jordi Curto, "les cases es concebien com un paisatge que mira al cel. De nit, es pot contemplar la Lluna i les estrelles des de l'habitació. En el meu cas sempre incorporava un pati interior o lluernari a fi d'assollir totes les habitacions. Per un altre costat, l'existència de més d'un nivell i de dues portes permet una major autonomia i independència als membres de la casa, més privacitat i més llibertat".

"Els que vam anar a viure a aquestes cases", diu Carmina fent gresca, "inaugurarem l'ecologisme i el fenomen Mariscal. S'ha de reconèixer, en la dècada dels setanta, que alguna d'aquestes cases no pareixia d'aquest món (no es viatjava tant per a poder-ho comprovar)". No ens hem d'estranyar que davant la visió d'aquestes

L'esperit original d'aquest model arquitectònic s'ha anat perdent amb el transcurs del temps.

RAFA GIL

cases alguna visita atribuïra a una aliança amb el dimoni la configuració espacial obtinguda amb aquesta arquitectura.

LA VIDA NO ÉS DE COLOR ROSA

"Amb el pas del temps sorgeixen també els inconvenients. El principal és que el manteniment d'una casa demana més temps i diners que no un pis, es fa malbé més de pressa, estan més exposades als rigors de la climatologia", observa Alfons. Així, mentre alguns, com Albert Sanchis, poden cultivar hortalisses i això l'omple de satisfacció, molts altres han preferit contractar els serveis professionals d'un jardiner i el més pocs, perquè les comparacions tot i ser odioses funcionen subliminàriament, han abandonat l'espai verd a la mà de Déu. I n'hi ha que com Carmina comencen a veure els defectes de les escales: "Cada vegada tinc més mandra de pujar o baixar, no vull ni pensar quan seré més vella".

Els primers anys foren de vi i roses. Les relacions eren molt

intenses, estimulants i endogàmiques, com entre promesos. Qualsevol ocasió era bona per a organitzar dinars, festes i sortides tots plegats. La solidaritat, les confidències i la sociabilitat eren les monedes de canvi més corrents. Es feien noves amistats i se'n trencaven altres, antipaties i enveges naixien. Es produïren adulteris i temptatives de suïcidi. Les diferències augmentaren (el referèndum de l'OTAN, sense més, va arribar a enemistar molta gent). Amb el temps la vida comunitària va perdre la lluïssor i l'interès. En els *barriquets* de Godella, la brossa i l'abandó de la plaça ho demostra. Hi ha hagut un replegament cap a l'interior de les cases. Alguns han construït reixats i parets entre els jardins. A Sant Just les discussions han acabat adjudicant a cada veí la seua part corresponent d'espai comú. "De l'amistat", diu Albert Sanchis, "hem passat suauement a la cordialitat". En tot cas, les amistats s'han restringit. En les vivendes de major densitat es continuen organitzant activitats co-

munes com ara classes d'anglès o trobades esportives. Els separats o separades que hi ha se senten com marcians: és en les seues files on hi ha hagut més desercions. Només els xiquets continuen anant a la seua.

Succeeix que aquests edificis d'habitatges no han aconseguit transcendir a barri dormitori. Durant el dia només hi fan vida les escassíssimes ames de casa, les dones de la neteja, els jardineros i les brigades de reforma i manteniment. El somni de la vida de poble s'ha quedat en això. Tret d'excepcions -xiquets i càrrecs polítics especialment- les relacions amb el poble són relacions de consum. Hi ha qui fa ús de les instal·lacions esportives i dels bars, però la majoria prefereix les ofertes culturals i el lleure de la ciutat.

"No s'han aconseguit expectatives d'implantació. Possiblement la integració demana més temps", reconeix Albert Sanchis. I continua: "La major crítica que es pot fer a aquests projectes és que no compten amb serveis, que no s'han in-

corporat elements d'activitat quotidiana, de treball, com ara tendes, estudis, activitats artesanals i coses d'aquest estil...".

Alguns arquitectes i urbanistes es mostren crítics també amb el model arquitectònic perquè en la major part dels casos aquestes cases no solament no han contribuït a no fer ciutat, sinó que, les més densificades, especialment pel fet de tenir una implantació horitzontal, "contribueixen a la pol·lució del paisatge de la mateixa manera que ho fan les urbanitzacions de cases adossades unifamiliars".

No es pot canviar de casa com es canvia de camisa o d'ideologia. I tenint en compte això, Teresa, veïna de Godella, pensa que tot i no haver construït el paradís, en conjunt, el balanç és positiu, i els que no ho creuen així tenen almenys la satisfacció de veure que en menys de cinc anys les cases han triplicat el seu valor. És a dir, a més de l'aventura, queda la inversió.

Toni Picazo